

Vándor a ködtenger felett

Szilágyi Júlia

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi – és Művészeti Kar

Képi ábrázolás BA, festészet specializáció, 3. évfolyam

Mátrai Erik, adjunktus

Pályamunka kialakulása és a végleges koncepció

Bevezetésül szeretném megjegyezni azt, hogy mivel *A három grácia* című festményem része egy nagyobb projektnek, ezért a következőkben az egész projektről egyben fogok írni. Inspirációm fő forrása a Horvátországban, azon belül Splitben eltöltött 2022/23 tavaszi féléve, ami az Erasmus ösztöndíj elnyerésével vált valóra. Az itt töltött tanulmányi időszakom meghatározó volt számomra, ezért ragaszkodtam ahhoz, hogy valamilyen formában feldolgozzam az ott szerzett élményeimet, amiket szavakban nem tudtam. Mindig is érdekelt az ember és a természet kapcsolata, valószínűleg ezért is indultam el ebből az irányból a téma keresésében. Ebből kifolyólag Horvátországot járva azt vizsgáltam, hogy az emberek hogyan viszonyulnak a környezetükhöz. Az észrevételeimet, benyomásaimat számos fotón és kis akvarell festményen rögzítettem. A kutatásaim után, hazatérve rájöttem, hogy a valóságban olyan jeleneteket figyeltem meg alaposabban, amelyek egy-egy művészettörténeti előkép vagy toposz parafrázisaiként is értelmezhetőek. (Például *Caspar David Friedrich: Vándor a ködtenger felett*.) Így a pályamunkám végleges koncepciója ezeknek a parafrázisoknak a feldolgozása lett. A projekt előkészítése és a végleges megvalósítás során ezeket a parafrázisokat magamban „talált parafrázisnak” neveztem el. Ugyanis nem az történt, hogy az eredeti képet a saját gondolataim alapján írtam át, hanem előbb találtam meg magát a parafrázist, és később azt feleltettem meg az eredeti képnek/toposznak. Ahogy a valóság kiforgatja ezeknek az alkotásoknak az eredeti jelentését, úgy jön létre egy „fricska”, ami végső

soron rámutat arra az embertípusra, amelyet José Ortega Y Gasset: *A tömegek lázadása* című könyvében elemez; a tömegemberre.

A tömegember fogalma és jellemzése

A tömegember fogalma nem mennyiségi, hanem minőségi meghatározás. Nem társadalmi osztály, hanem ember típus/életforma, ami mindenféle társadalmi csoportban megjelenik. „Egyetlen személyről is megállapíthatjuk, hogy tömeg-e vagy sem.” Egy olyan embert jelent, aki nem különbözik a társaitól, hanem egy általános típust ismétel meg, szemben a kisebbséggel, akik azért válnak közösséggé, mert valamilyen szempontból elkülönülnek a többségtől.¹

Az egyik legfőbb jellemzője az üresség. Bármilyen lehet, hiszen nincs egy megváltoztathatatlan belső lénye. Ezért szemben a kiváló emberrel, aki önmagától többet vár el, mint mástól (és akkor is megpróbálja megvalósítani ezeket az elvárásait, ha úgy tűnik, hogy lehetetlen), nem gondolja azt, hogy bármilyen kötelessége lenne. Mivel csak vágyai vannak, de nincsen célja, emiatt csak sodródik az életben, ezért nem hisz az egyéni küldetésekben.² Ha a körülmények nem kényszerítik rá, nem fordul senkihez, elégedett önmagával, hiszen belső indíttatásból fakadóan nem fárasztja magát azzal, hogy egy nemes ügyért törje magát.³

Ráadásul „szellemileg zárkózott”. Mivel teljesen biztos önmaga tökéletességében, ezért még jobban elzárkózik a világ elől, és nem fogad el semmilyen véleményt, ami szembemegy a saját elképzeléseivel. Ez nem azt jelenti, hogy ostoba, hiszen a képességei, vitális ereje nagyobbak, technikai eszközei többek, mint az előző korok embereinek, csak ezeket arra alkalmazza, hogy elkerülje azt, hogy használja az esztét. Érvényesíti és hirdeti a közönségességhez való jogot.⁴ Nem hallgat senkire, és fel sem merül benne, hogy létezik egy érdemben felette álló ember. Nem tapasztalta meg a korlátait, ezért erőszakosan kiterjeszti saját személyiségét a másik emberre. Azért erőszakosan, mert ha kész érvekkel kéne érvelnie, akkor kiderülne, hogy az önmagáról alkotott nagyszerű kép gyenge lábakon áll.⁵

¹ José Ortega y Gasset: *A tömegek lázadása*. (Fordította Scholz László) Budapest, Helikon Kiadó, 2019. 52–54. o., különösen 54. o.

² Ortega i. m. 18–19. o. és 54. o.

³ Uo. 108. o. „Öntelt úrfi”, aki nem azt csinál, amit tenni kell, hanem azt, amit tenni akar. Uo. 153–154. o.

⁴ Uo. 114–116. o.

⁵ Uo. 106–121. o.

Gyökértelen, hiszen nem kötődik semmilyen korábbi történelmi múlthoz.⁶ Így csak lebeg a jelenben, mivel a múltat semmibe veszi. Ortega szerint a múltat nem lehet megkerülni, mert a jövőt ténylegesen úgy lehet alakítani, ha a múlt hibáiból tanul az ember.⁷

A tömegember kialakulása

A XIX. sz.-ban az emberi sors gyökeresen megváltozott, fizikai és társadalmi vonatkozásban is. „Három elv hozta létre ezt az új világot: a liberális demokrácia, a tudományos kutatás és az iparosodás.”⁸ Ebben az új világban alakult ki a tömegember, amikor az iparosodásnak köszönhetően egyszerre megnőtt az emberek életszínvonala. Az átlagember élete bármilyen osztályhoz is tartozott, egyre szilárdabbá vált gazdaságilag és ennek köszönhetően függetlenebbé. A hirtelen megnőtt szabadságban (amiben mindenki egyenlő), az „újember” az előző századok embereihez képest nem „ütközik semmilyen gátba vagy korlátba”. Ennek köszönhetően „az új ember korlátatlannak találta az életet minden elemi és döntő területen”.⁹ Összeségében megállapítható az, hogy az emberek életminősége megnőtt, ami egy pozitív változás. Azonban Ortega felhívja a figyelmet ennek az árnyoldalára is: egy olyan kényelmes, új világ jött létre, amely elkényeztette az abba születő egyéneket. Hiszen nem kényszerítette őket semmilyen önkorlátozásra, ráadásul arra biztatta, hogy a kimeríthetetlen vágyaikat kielégítsék. Így az a kép alakult ki ebben a típusú emberben, hogy neki mindent szabad, de nincs semmilyen kötelessége. Ennek az a legnagyobb veszélye, hogy azokra a civilizációs vívmányokra, amik hosszú és fáradtságos alkotómunkának köszönhetően jöttek létre, úgy tekintenek, mint egy kézhez kapott késztermék, amit csak követelni kell. Kialakul a tömegemberben egy „abszurd lelki állapot: őt csak a saját jóléte érdekli, ugyanakkor közömbös az iránt, hogy honnan származik a jólét.”¹⁰ Úgy érzi, hogy az neki kijár, de semmilyen felelősséggel nem tartozik érte.

Így eljutunk a tömegek lázadásához, ami alatt Ortega azt érti, hogy a tömegember nem csak élvezi a kisebbség privilégiumait, de annak feladatait is megkaparintja, már nem tiszteli őket, és megpróbálja átvenni az irányítást. Az egyéniséget igyekszik megszüntetni, amiért a társadalom egyre homogénebbé válik. Bár megvannak az eszközei, és azokat tudja használni,

⁶ Uo. 18. o.

⁷ Uo. 43–45. o. „*Nem véletlenül hívja Nietzsche úgy a felsőbbrendű embert, hogy a leghosszabb memóriával rendelkező lény.*” Uo. 43. o.

⁸ U.o. 100–101.o.

⁹ Uo. 98–100. o., különösen 100. o.

¹⁰ Uo. 101–104. o., különösen 104. o.

mivel a civilizáció alapjait nem ismeri, valójában nem képes irányítani.¹¹ Az a helyzet, hogy a világnak még sosem volt ennyi eszköze, tudása, technikája, most mégis szerencsétlenül halad, mint még soha: csupán sodródik.

Előkészítés és megvalósítás

A végleges festmények elkészítését egy féléves előkészítő munka előzte meg, amely során kidolgoztam a végleges kompozíciókat, színterveket készítettem és az olaj festészettel kísérleteztem. A kompozíciók kiindulási pontja a Splitben készült tanulmányfotók voltak, illetve azok a festmények/toposzok, amelyeknek a parafrázisaként értelmezhetőek a jelenetek, amiket találtam. Igyekeztem minél kevésbé változtatni ezeken a jeleneteken, mert úgy éreztem, hogy bármilyen nagyobb beleszólás elvett volna az őszinteségükből. Ezért főként a festmények háttérén és a szereplők elhelyezésén változtattam. Ezeket a terveket szénrel rajzoltam meg. A kompozíciók elkészítése után, kidolgoztam azoknak a színes verzióját is, pasztellel. A színvilág kialakítását a Splitben készített, sajtósárga naplómra alapoztam, ami kis méretű akvarell, plein air vázlatokból áll. Már ezeknek a terveknek az elkészítése alatt kísérleteztem azzal, hogy hogyan alakítsam ki a képek felületét. Ez alatt az értem, hogy úgy hoztam létre a képnek a felületét, hogy egyszerre építettem és rongáltam azt. Ezenkívül mivel olajfestékekkel, vászonra akartam megfesteni a végleges terveket, ezért az olaj technikával is kísérleteztem, úgy, hogy tájképeket festettem, amiknek a textúrájának, és a felületének a kialakítása volt a fő szempontom. Különösen érdekelt az, hogy a lazúr rétegekkel hogyan lehet játszani, mi az, amit megenged ez a technika, és hogyan alakulnak a színek a felületen. A végső munkákat az előkészítés során tapasztalt kísérletezésekből tanulva hoztam létre, nagy méretben, olaj festéssel, azzal a munkamódszerrel, amelyekkel a terveket is.

Bibliográfia

ORTEGA Y GASSET, JOSÉ: A tömegek lázadása. (Ford. Scholz László. Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

¹¹ Uo. 10–180. o., különösen 87. o.